

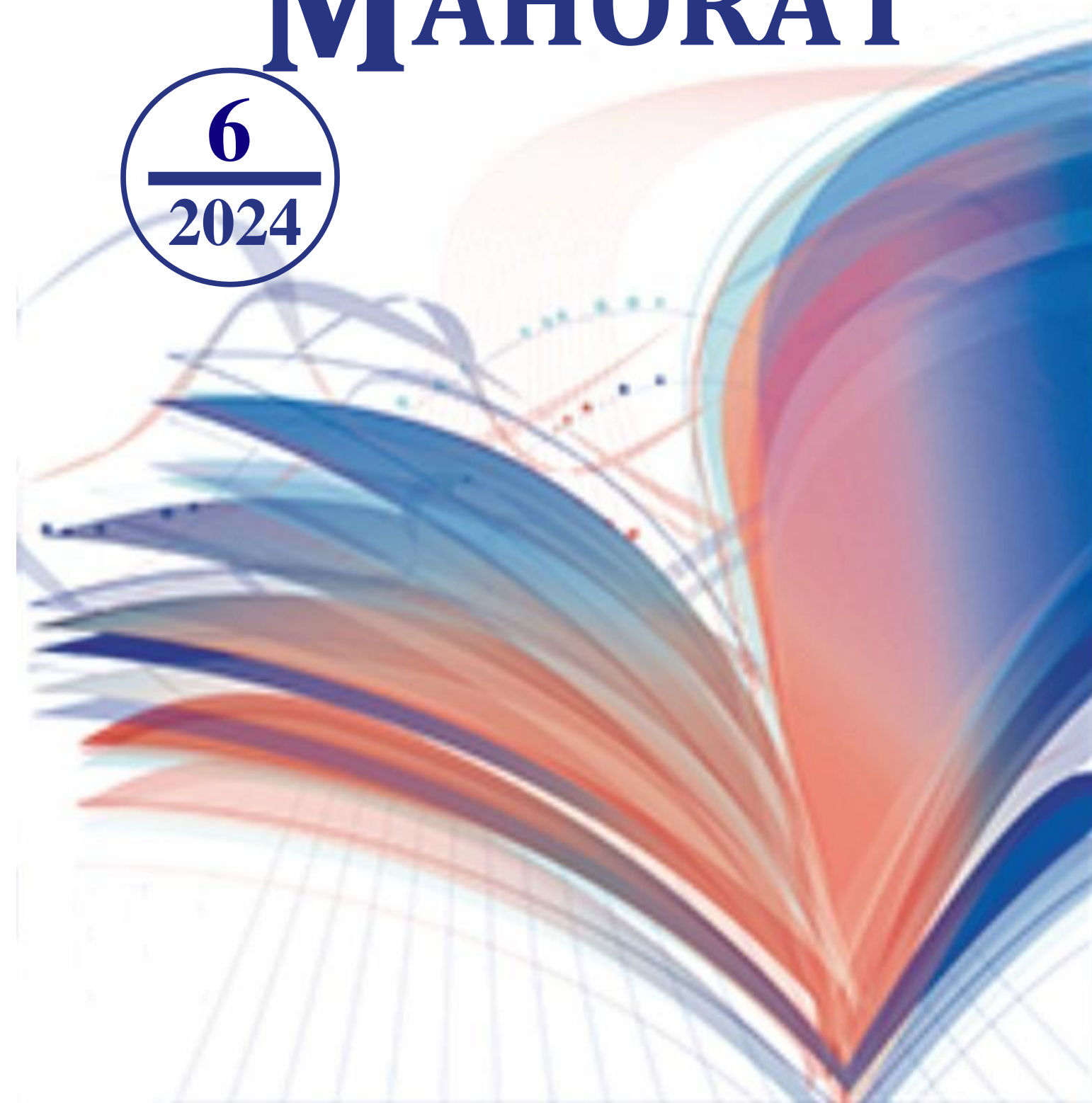
PEDAGOGIK MAHORAT

6
2024

ISSN 2181-6833

9 772181 683301

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

6-son (2024-yil, iyun)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2024

TA'LIM KLASTERI ILMIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

*Egamberganov Izzatbek Shavkat o'g'li,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, tayanch doktorant*

Pedagogik faoliyatda klaster yondashuv, bizning fikrimizcha, an'anaviy yondashuvdan elementlaridan farqli ijtimoiy buyurtmaga ko'ra raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashning innovatsion shaklidan iborat. Innovatsion ta'lim klasteri bo'lajak o'qituvchilarni fan sohalari bo'yicha egallaydigan bilimlarining to'laligiga va yuqori sifatli bo'lishi imkon beradi. Maqolada “ta'lim klasteri” mohiyati izohlanilgan hamda ta'lim muassasalari xususiyatlaridan ko'ra ta'lim klasterini joriy etish bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: klaster, ta'lim klasteri, klaster yondashuv, klaster subyektlari, kompetentli yondashuv, ta'lim tizimi.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КЛАСТЕР КАК НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПРОБЛЕМА

На наш взгляд, кластерный подход в педагогической деятельности является инновационной формой подготовки конкурентоспособных кадров согласно социальному заказу, отличающийся по своим элементам от традиционного подхода. Инновационный образовательный кластер позволяет будущим учителям получать полные и качественные знания в областях науки. В статье уточнено понятие образовательного кластера, а также проанализирована научно-исследовательская работа по внедрению образовательного кластера в учебные заведения.

Ключевые слова: кластер, образовательный кластер, кластерный подход, субъекты кластера, компетентностный подход, система образования.

EDUCATIONAL CLUSTER AS A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL PROBLEM

In our opinion, the cluster approach in pedagogical activity is an innovative form of training competitive personnel according to the social order, differing in its elements from the traditional approach. Innovative educational cluster allows future teachers to receive complete and quality knowledge in the fields of science. The article clarifies the concept of educational cluster and analyses the research work on the implementation of educational cluster in educational institutions.

Key words: cluster, educational cluster, cluster approach, cluster subjects, competence approach, education system.

Jahonning ko'plab rivojlangan mamalakatlarida ishlab chiqarish, og'ir va yengil sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish kabi sohalarida klaster modeli keng tatbiq qilinmoqda. Mamlakatimiz rahbari qishloq xo'jaligi xodimlari kuniga bag'ishlangan tadbirdagi nutqida agrar va engil sanoat sohaslarini klasterlashtirish g'oyasini ilgari surgan [1-2].

“Klaster” atamasi inglizcha “cluster” so'zidan olingan bo'lib – “to'plam”, “tarmoq”, “guruh” kabi ma'nolarni anglatadi. L.P. Krisin “Толковый словарь иноязычных слов” izohli lug'atida klaster – ixtiyoriy obyektlarning guruhi bo'lib, shu guruhlar uchun umumiy bo'lgan u yoki bu xususiyati jihatidan yaxlit jamlanmasi sifatida tavsiflangan [3].

O'zbek tili izohli lug'atiga “Klaster” atamasi – hududiy jihatdan bir-biriga qo'shni, o'zaro bog'langan, ma'lum sohada faoliyat ko'rsatuvchi, umumiy maqsad yo'lida bir-birini to'ldiruvchi kompaniya va u bilan bog'liq tashkilotlar guruhi deb tavsiflangan [4, 867b.].

Turli soha vakillari tomonidan “klaster” atamasi turlicha ta'lqin qilingan. Amerikalik iqtisodchi, Garvard biznes maktabi professori M.Porter tomonidan ilk bor “klaster” atamasi qo'llanilgan. M.Porter klasterni geografik jihatdan qo'shni bo'lgan, bir-biri bilan bog'langan, muayyan sohada faoliyat olib boradigan korxonalar va tashkilotlarning o'zaro mafaatdor birlashuvi deb tavsiflagan [5].

T.V.Sixan iqtisodiyot sohasida klaster bir mintaqada faoliyat olib borayotgan ishlab chiqarish tarmoqlari, biznes tuzilmalar, ilmiy va ta'limiy tashkilotlarning hamkorlikda rivojlantirish maqsadida birlashuvi deb izohlaydi [6].

Sotsiolog V.V. Taraschenko tadqiqot ishida hududiy klasterlar o'zaro o'xshash parametrli elementlarning bir guruhni tashkil qilishi hamda bir-biriga yaqinligiga ko'ra teng huquqli bo'lib birlashgan tarmoqlar to'plami deb ta'lqin qilgan [7].

Norvegiya, Fillandiya, Shetsiya kabi bir qator Evropa mamlakatlaridagi ishlab chiqarish korxonalari klaster yondashu asosida faoliyat yuritmoqda hamda mazkur mintaqalarda rivojlanish tabora o'sib boryapti. 2023 yilda Evropa klaster hamkorlik platformasidan olingan ma'lumotlarga ko'ra Evropa mamlakatlarida 500 dan ortiq klasterlar faol ishlab chiqarishda ishtirok etmoqda. Shuningdek, mazkur mamlakatlarda ta'lim tizimida klasterlashuv amaliyotga joriy qilingan.

Ta'lim klasterlarini shakllantirish va rivojlantirishning nazariy asoslari ko'plab rossiylik olimlari tomonidan o'rganilgan. Jumladan, V.V Tarasenko pedagogik ta'lim klasterini “muayyan jug'rofiy hududning raqobatbardosh pedagog kadrlarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida bir-biri bilan uzviy aloqadagi teng huquqli alohida subyektlar va inson resurslarining integratsiyalashuvini kuchaytiruvchi mexanizmi” deb talqin qilgan [8].

Iqtisodchi E A. Manuylova fikriga ta'lim klasteri – bu ma'lum bir geografik hududdagi, resurslarni etkazib beruvchi korxonalar va ish beruvchilar, innovatsion tizim elementlari, shuningdek, faoliyati bir-biriga yaqin sanoat va mintaqaviy innovatsion tizimni rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan muvofiqlashtiruvchi tashkilotlarni o'z ichiga barcha darajadagi ta'lim muassasalari to'plamidir [9].

T. V. Fadina fikriga ko'ra ta'lim klasterini kompetentsiyaga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan o'zaro bog'liq bo'lgan ish beruvchi korxonalar oliy va kasb-hunar ta'limi muassasalari, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari, o'rta umumiy ta'lim muassasalari ularning faoliyati bilan bog'liq tashkilotlar subyektlarning ehtiyojlarini qondiradigan manfaatdor maqsadida birlashadilar [10].

Yuqorida keltirilgan ta'riflarda ta'lim klasterini ish beruvchi(maktablar, ishlab chiqarish korxonalari, ilmiy tadqiqot makazlari) bilan ta'lim muassasasi o'rtasidagi aloqador dasturlar majmuasi orqali birlashuvi hamda ta'lim klasterining bosh maqsadi bu – ta'lim xizmatlarni amalga oshirish deb tavsiflangan.

Umumiy maqsad atrofida subyektlarning o'zaro aloqadorligi orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda ta'lim klasteri ahamiyati haqida ko'plab pedagogik ilmiy tadqiqot ishlarida e'tirof qilingan [10-18].

M.V.Goremikoning ilmiy tadqiqot ishida hududlarning ta'lim sifatini klaster yondashuv asosida boshqarish muammosi o'rganilgan. Tadqiqotchi hudud-larning geografik joylashushi, tabiiy resurslari, sanoat va ishlab chiqarish korxonalari mavjudligiga ko'ra hamda ijtimoiy ehtiyojga ko'ra ta'lim sifatini boshqaruvining klaster modelini taklif qilgan. Mazkur model bir-biriga o'zaro bog'liq bo'lgan ikki komponentdan iborat: invariant qism (maqsadli blok va natijaviy (baholash) blok) va variativ qism(tashkiliy-loyihalash blok va prosessual-faoliyatli blok) [11].

N.Yu. Safonseva tadqiqot ishida klaster yondashuv asosidauzluksiz kasbiy ta'lim sharoitida pedagogik ta'lim muassasalarni loyihalashtirishning konseptual metodologik asoslari o'rganilgan. Tadqiqotchi tomonidan pedagogik muassasalarni klaster yondashuv asosida loyihalashtirish konsepsiyasini ishlab chiqilgan. Mazkur konsepsiyada o'quv dasturlarni loyihalashtirish boyicha – dasturiy klaster, mutaxassisning kasbga erishtirish trayektoriyasi boyicha – dinamik klaster, fan asosining tarkibiy qismi ko'ra – didaktik va diagnostik-kvalimetrik metodlarni jamlagan o'qitishning motivatsion metodik bloklarini o'z ichiga olgan [12].

E.G. Garayshina tamonidan ta'lim klaster sharoitida kasbiy ta'limning hududiy modelini (kimyo ta'limi yo'nalishida) ishlab chiqilgan va uning ta'limiy, rivojlantiruvchi va kasbiy-adaptiv bloklarini klaster yondashuv asoslangan. Tadqiqot ishi hududlarda mutaxassislarni soni va sifati bo'yicha ijtimoiy ehtiyojni hal etishga qaratilgan. Shuningdek, tadqiqotchi tomonidan iqtisodiyotdagi raqobat-lar, mehnat bozorida ishlab chiqaruvchi tomonidan qo'yilayotgan talablarga ko'ra mutaxassisga samarali tayorlashga ta'sir ko'rsatuvchi omillar o'rganilgan [13].

A.A. Moshtakov tadqiqot ishida klaster yondashuv asosida o'rta maxsus kasbiy ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish muammosi o'rganilgan. Tadqiqotchi tomonidan ishlab chiqilgan “ta'lim-ichlab chiqarish” klasteri tarkibiy tuzilishi va mazmuni oydinlashtirilgan [14]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi “Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari” to'g'risidagi PQ-4623-son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-apreldagi 213-son qarorining 5-punktida Chirchiq pedagogika universiteti jamoasiga pedagogik ta'lim innovatsion klasteri amaliyotga joriy etish belgilangan.

“Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri uzluksiz ta'lim tizimidagi barcha ta'lim turlari, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlari, amaliyot bazalari, ilmiy va ilmiy–metodik tuzilmalarning bir butunligi bo'lib, ularning birgalikdagi vazifalar taqsimlangan faoliyati pedagogik ta'lim tizimini sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish imkonini beradi. Binobarin, klasterning asosiy maqsadi o'z tarkibiga kiruvchi ta'limiy-ilmiy–innovatsion salohiyatni nafaqat yuqori fuqarolik va kasbiy layoqatlilik darajasi bilan, balki raqobatbardoshligi, yangiliklarni qabul qila olish qobiliyati, yangi ta'lim dastur va texnologiyalarini loyihalash hamda amalga oshira olish qobiliyatiga ega zamonaviy ta'lim mutaxassislarini tayyorlash uchun

birlashtirishdir. Pedagogik ta’lim rivojlanishining klaster tizimi ta’lim berish, o’quv adabiyotlarini yaratish, pedagog kadrlar ilmiy salohiyatini oshirish, ta’lim va tarbiya uzviyligi bilan bog’liq umumiy yo’nalishlarda faoliyat olib boradi” [15].

Mamlakatimiz olimlari G.I.Muxamedov, U.N.Xodjamkulov, S.A.Tosh-temirova, D.E.Qarshiyeva, G.N.Sharipova va bosqalarning tadqiqot ishlarida ta’lim klasterining o’ziga xos jihatlari o’rganilgan.

Pedagogik ta’lim innovatsion klasterning ilmiy nazariy asosi U.N. Xodjam-kulovning tadqiqot ishida keng spektrda yoritilgan. Tadqiqotchining ilmiy ishida ta’lim sohasida tatbiq etilayotgan muallifning klaster tuzilmasi, ya’ni “Maktab-laboratoriya” innovatsion maydonchasi ta’lim tizimiga xos bo’lgan konseptual, psixologik-pedagogik, tashkiliy boshqaruv kabi tarkibiy qismlarni o’zida jamlagan ta’lim klasteri ta’lim oluvchilarda nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlashda, oliy ta’limda faoliyat olib borayotgan professor-o’qituvchilarining ilmiy salohiyati va tajribasidan umumiy o’rta ta’lim maktablarida mavjud muammolarni bartaraf qilishga foydalanish ta’lim samaradorligini oshiruvchi richag sifatida e’tirof qilinadi. Shuningdek, tadqiqochi tomonidan innovatsion ta’lim klasteri doirasida “Maktab-laboratoriya” innovatsion tajriba maydonlarida pedagogik ta’lim loyihalarni amalga oshirishning metodologik asoslari ishlab chiqilgan [16].

D.E.Qarshiyeva tadqiqot ishida ta’lim klasteri sharoitida kompetentlikka asoslangan maktab malakaviy amaliyotining (adaptive-psixologik malakaviy amaliyot, kasbiy – tayanch malakaviy amaliyot, kasbiy mutaxassislikka yo’naltirgan amaliyot) bosqichlarida talabalar o’zlashtirishi lozim bo’lgan kompetensiyalar sinflashtirilgan hamda klaster yondashi vositasida bo’lajak o’qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik asosi o’rganilgan. Shuningdek, tadqiqotchi tomonidan klaster yondashi vositasida kasbiy kompetentlikka asoslangan maktab malakaviy amaliyotini boshqarish modeli va uni amaliyotga joriy etishning uslubiy ta’minoti “nazariya+amaliyot = bir butunlik” tamoyiliga tayanilgan holda ishlab chiqilgan. [17].

G.N.Sharipovanning tadqiqot ishida pedagogik ta’lim klasteri sharoitida talabalarda o’zini-o’zi rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirishga samarali ta’sir ko’rsatuvchi omillar va pedagogik shart-sharoitlar oydinlashtirilgan. Tadqiqotchi tomonidan talabalarda o’zini-o’zi rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirish modeli va uni amalga oshirishning texnologik bosqichlari hamda ilmiy o’quv-metodik ta’minoti ishlab chiqilgan [18].

S.A.Tosh-temirovanning tadqiqot ishida klaster yondashuvi asosida umumiy o’rta ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirishning integrativ modeli ishlab chiqilganligi hamda uni joriy etishning metodik shart-sharoitlarini aniqlashtirilganligi izohlanilgan. Tadqiqotchi tomonidan ta’lim klasteri sharoitida umumiy o’rta ta’lim muassasalarida ta’lim klasteri sub’yektlari o’rtasidagi maqsadli va bir-biriga manfaatli hamkorlikni xizmatlarini kengaytirish asosida ta’lim sifatini oshirishning innovatsion-integratsion mexanizmi ishlab chiqilgan [19].

Mustaqil hamdo’stlik mamlakatlari hamda mamlakatimiz olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlarining tahlili shuni anglatadiki, *birinchidan* uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim klasterini amalga oshirish traektoriyasi etarlicha oydinlashtirilmagan, chunki u hozirda ananaviy ta’lim jarayoniga yangi bir fenomen sifatida maydonga kelgan bo’lsa, *ikkinchidan* klaster tarkibiga kiruvchi subyektlarning o’zaro intergatsion aloqadorligi funksional darajada etarlicha shakllanmagan. Shu bois, mazkur yo’nalishda izchil ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik faoliyatda klaster yondashuv, bizning fikrimizcha, an’anaviy yondashuvdan shu bilan farq qiladiki, unda elementlarning har qanday ixtiyoriy to’plamini emas, balki o’z tuzilishi va tarkibi bo’yicha ta’lim jarayonida yakuniy maqsadga erishishda innovatsion tizimni hosil qiladi. Innovatsion ta’lim klasteri bo’lajak o’qituvchilarni fan sohalari bo’yicha egallaydigan bilimlarining to’laligiga va yuqori sifatli bo’lishi imkon beradi.

Adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 16.11.2021-yildagi PF–14-son “Paxta-to’qima-chilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari” to’g’risida Farmoni, <https://lex.uz/docs/-5731033>
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 12.12.2023-yildagi PF–205-son “Qishloq xo’jaligi-da erkin bozor munosabatlarini yanada rivojlantirishning qo’shimcha chora-tadbirlari” to’g’risida Farmoni, <https://lex.uz/docs/-6692968>.
3. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. – Москва: Эксмо, 2008.
4. O’zbek tili izohli lug’ati. II-jild. “O’zbekiston milliy ensiklopediyasi”. Ma’sul muharrirlar. A.Madvaliyev, D.Xudayberganova. –T.:G’afur G’ulom nomidagi nashriyoti- matbaa ijodiy uyi, 2023. –1036 b.

5. Porter M. *Competitive strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, Cambridge, 1980. – 454 p.
6. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития. Теория и практика управления. 2003. № 5. – С. 48-56.
7. Тарасенко В.В. Социологическое определение территориальных кластеров. Вестник Адыгейского государственного университета. 2011. №3. – С. 243- 248.
8. Тарасенко В.В. Социологическое определение территориальных кластеров. Вестник Адыгейского государственного университета. 2011. №3. – С.243-248.
9. Мануйлова Е.А. Инновационное развитие региона: формирование региональных образовательных кластеров//Инновации. 2007. № 7. – С. 77-80.
10. Фадина Т.В. Образовательный кластер как механизм реализации потребности на рынке образовательных услуг//Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия «Инновации в образовании». 2007. № 5. – С.100–114.
11. Горемыко М.В. Управление качеством общего образования региона на основе кластерного подхода. Автореф. дис. канд. пед. наук.– Москва. 2010, – 23 с.
12. Сафонцева Н. Ю. Проектирование педагогических объектов в условиях непрерывного профессионального образования на основе кластерного метода. Автореф. дис. докт. пед. наук. Ростов на Дону, 2007. – 39 с.
13. Гарайшина Э.Г. Региональная модель профильного химического образования в условиях образовательного кластера. Автореф. дис. канд. пед. наук. – Казань. – 2007. – 18 с.
14. Моштаков А.А. Формирование профессиональной компетентности преподавателей колледжа на основе кластерного подхода. Академический вестник Института педагогический образования РА. Человек и образование. 2013, №2(35). – С.132-135.
15. Muxamedov G‘.I. *Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri: ehtiyoj, zarurat, natija. “Xalq so‘zi” gazetasi*. 2019-yil, 19-fevral.
16. Xodjamkulov U.N. *Pedagogik ta’lim innovatsion klasterining ilmiy-nazariy asoslari*. *Pedagogika fanlari doktori doktori (DSc) dissertatsiyasi*. Chirchiq, ChDPU, 2020. – 227 b.
17. Qarshiyeva D.E. *Klaster vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirishning pedagogik asoslari*. *Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi*. Chirchiq, ChDPU, 2021. – 122 b.
18. Sharipova G.N. *Pedagogik ta’lim klasteri sharoitida talabalarda o‘zini-o‘zi rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirish*. *Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati*. Chirchiq, ChDPU, 2021. – 40 b.
19. Toshtemirova S.A. *Klaster yondashuvi asosida umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish*. *Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi*. Chirchiq, ChDPU, 2021. – 161b.